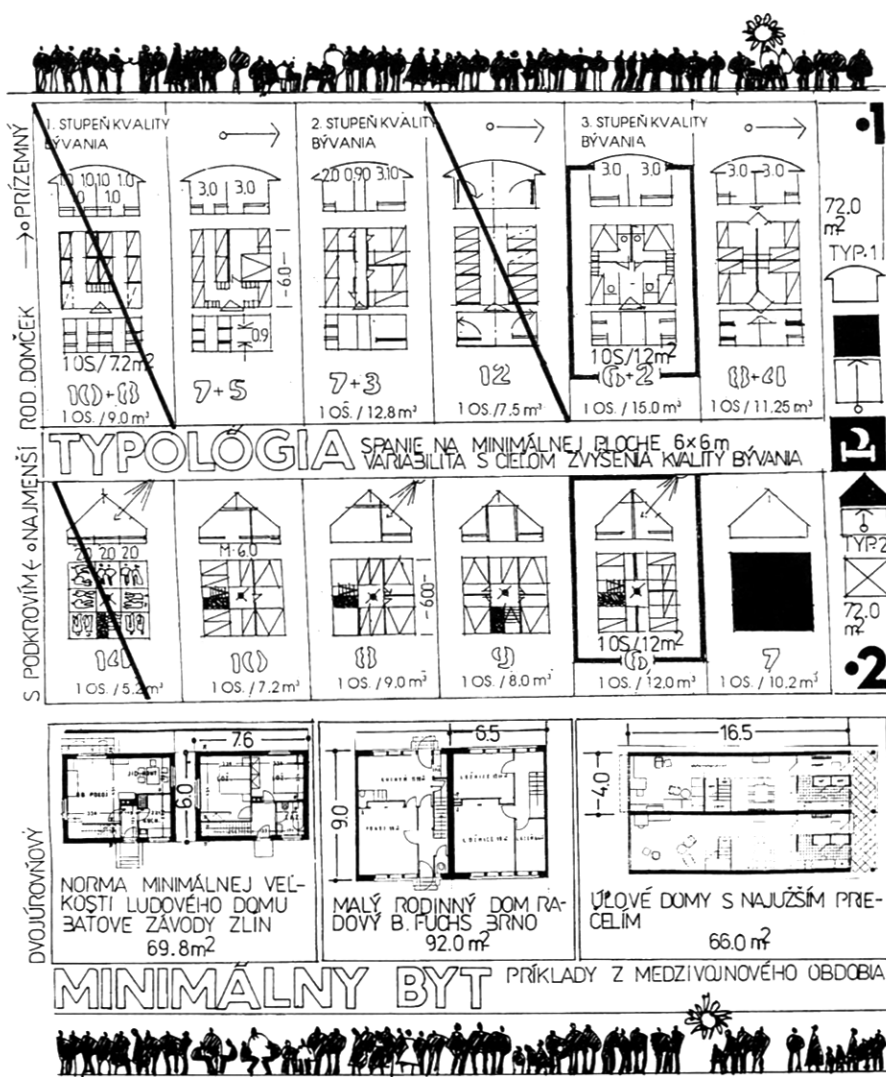

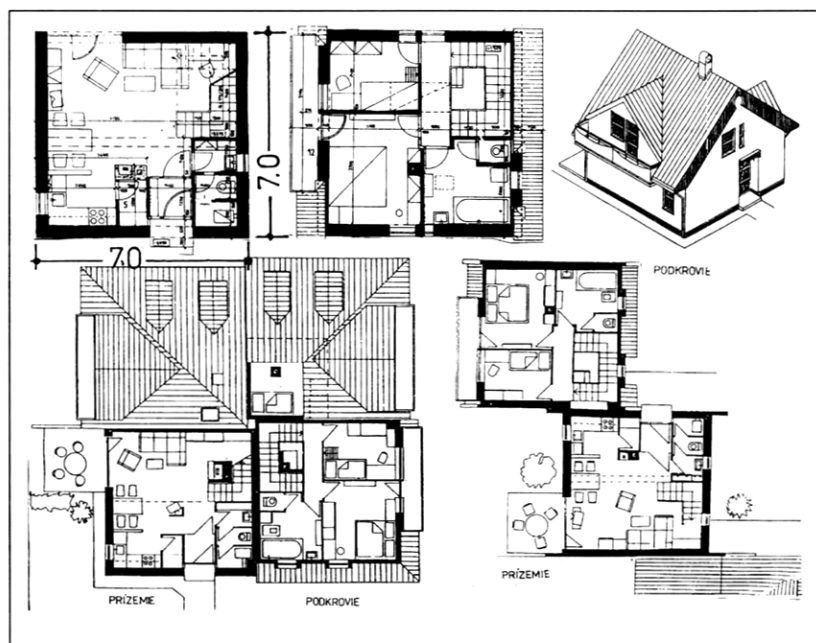
Sociálne bývanie – kríza či nevyhnutnosť?

Bývanie má vplyv na fyzické i mravné zdravie národa, v posledných storočiach sa stalo osobitným problémom. Právo na bývanie súvisí s právom človeka na založenie rodiny a výchovu detí. Mnohí mladí ľudia však nie sú schopní svojimi silami si toto právo zabezpečiť, investície na byt vzrastajú. Mladé rodiny potrebujú byt hneď na začiatku svojho produktívneho veku, mnohé sú však z rôznych dôvodov sociálne odkázané. Preto by mal štát stavať primerané nájomné domy alebo vhodnou formou podpory pomáhať im nadobudnúť si vlastný byt. Spoločným menovateľom týchto "sociálnych" bytov je ich "minimálnosť". Minimálny byt s dôstojným bývaním sa stáva vedeckým problémom, treba ho charakterizovať a kvalifikovať.

Myšlienka sociálnej humanitosti sa spája predovšetkým s riešením bytovej otázky chudobných. Už v 19. storočí začali na perifériách miest vznikáť robotnícke kolónie, v Anglicku prijali prvé zákony na ochranu zdravia ľudí, v rámci vytvárania podmienok na bývanie vznikol štandard robotníckeho domu, r. 1816 vznikli prvé projekty domov pre nemajetných s príspevkom štátu. Pod sociálnym tlakom uzrel svetlo sveta obytný dom zmontovaný za tri dni – panelový dom. Sociálne bývanie s podporou štátu sa stalo skutočnosťou, jeho charakteristickou črtou je racionalizácia a štandardizácia. Pojem minimálny byt sa spája aj s jeho obyvateľnosťou. Obyvateľnosť znamená splnenie istých predpokladov, aby bol určitý priestor vhodný na ži-

vot človeka, zo sociálneho hľadiska predstavuje zvláštny prípad spojenia účelnosti a funkčnosti na minimálnej ploche. Obyvateľnosť nie je určená len úspornosťou plošného štandardu, podľa Honzíka (1951) je spojená s právom na pokoj a intimitu, čistý vzduch a ticho, ochranu pred zimou a horúčavou, právom na primerané denné osvetlenie, výhľad do krajiny, dobrú vybavenosť bytu, ako aj s právom na zabránenie nevhodným dojmom, ktoré by mohli vzniknúť v jeho

Model úsporného domčeka s rôznym usporiadaním: samostatne, v rade, vo štvorici, dvojúrovňový byt. (autor: Marek Jablonský, študent FA STU v Bratislave, prof. M. Šarafín)

prostredí. Obývateľnosť – to nie je len byt, to znamená prostredie, domov.

Predstava o minimálnom byte je v našich podmienkach spojená s porovnaním vily a paneláka v meste, malého starého domu s novým veľkým na dedine. Dodnes platný plošný štandard bytu je určený jeho kategóriou, sociálne bývanie rozoznáva len minimálny byt pre malú a veľkú rodinu. Takéto boli kedysi nájomné byty pre bezdetné rodiny, dvojice na penzii, mladé rodiny pred vstupom do života. V minulosti boli pre ne určené chodbové a pavlačové byty. Vidiek poznal aj malý rodinný dom, jeho "ekonomickú" podobou bol radový dom. "Minimalizáciu" vyjadruje šírka prednej fasády radového usporiadania bytov vedľa seba či nad sebou. Potvrdil to aj Berlínsky kongres r. 1931 – najlacnejšie byty sú v najužšom radovom usporiadaní, úzke priečelie je znakom "minimálnosti" bytu, výrazom jeho sociálnej dispozície. V minulosti tieto byty nazývali úľové a malé domy ľudové.

Dnes "ekonomizácia" bývania znamená uvedomenie si, akú veľkú plochu obývame. Nové rodinné domy, najmä na vidieku, sú plochou prepychové v porovnaní s minulosťou, ale aj racionálnosťou dnešného sveta. Ekonomizácia bytu je tiež v zlučovaní obytných funkcií a zmeňovaní počtu izieb.

Dispozícia dokáže "zväčšiť" byt na rovnakej ploche

spájaním miestností, najčastejšie obývacej izby s kuchyňou (obytná kuchyňa) a obývacej izby so spaním.

Sociálne bývanie sa bude vyznačovať menším počtom miestností. V r. 1959 bolo sociálnou normou: byt s jednou miestnosťou = 16,0 m² plus 7,0 m² kuchyňa s hygienickým vybavením; byt s dvoma miestnosťami – 22,0 + 7,0 m², s tromi miestnosťami 30,0 + 7,0 m². V päťdesiatych rokoch bola prvým sociálnym výmerom plocha 11,0 m² na osobu v byte. Štandard sa zvyšoval, priemerná veľkosť úžitkovej plochy v sociálnom byte bola 40,0 m², čo predstavovalo dve miestnosti + kuchyňa a sociálne zariadenie. Prvým štandardom v ČSSR pre troj- až štvorčlennú rodinu bola 44,0–61,0 m². V Európe boli zaužívané obytné spálne, byty s "miernym" nájomným majú vymedzené minimum a maximum úžitkovej plochy. Smernice pre sociálne byty sa stali súčasťou bytovej politiky štátov EÚ, u nás boli a doteraz sú typizované. Pripomeňme si, že výmera robotníckeho domu Baťových závodov

(dvojposchodového) bola 7,6 x 6,0 m, za malý sa považoval (pred 2. svetovou vojnou) 6,0 x 9,0 m (dvojposchodový), úľový dom s najužším priečelím mal úžitkovú plochu 66 m². Dnes sa považuje za optimálny rodinný dom na ploche 10,0 x 10,0 m.

Autor experimentálne overoval pôdorys domu 6,0 x 6,0 m pre veľkú rodinu, časť na spanie 36,0 m² (obr. 1). Experiment považuje za minimálny byt s úžitkovou plochou 72,0 m² (12,0 m² a 15,0 m³ na jednu osobu), pre optimálnu rodinu 6 ľudí. Pôdorys 6,0 x 6,0 m umožňuje núdzovo či prechodne "prespávať" 12–14 ľuďom na prístelkách. Ide o pokus stanoviť minimálny byt – dom pre núdzový stav veľkej rodiny. Obývateľnosť sa zväčšuje, ak je to samostatne stojaci domček, zmeňuje sa jeho radovým usporiadaním. Minimálny byt v experimente má dennú časť 6,0 x 6,0 m a obytnú kuchyňa s hygienickým vybavením 6,0 x 6,0 m, ktoré sa musí zväčšiť prístavbou v závislosti od veľkosti rodiny.

Budúcnosťou je výstavba úsporných domčekov, návrat k útulným bytom s obytnou kuchyňou. Jedným z modelov je pôdorys 7,0 x 7,0 m, čo predstavuje optimálnu úžitkovú plochu, hranicu racionálnosti bývania malej rodiny. Pri hľadaní odpovede na otázku, čo je minimálny byt pre veľkú rodinu a optimálny byt pre malú rodinu treba nastoliť vedeckú diskusiu, a najmä

hľadať odpoveď, akú sociálnu úroveň dnes u nás predstavuje "panelákový" byt s "typizovaným" štandardom.

Pokus o typológiu sociálneho bývania

Na Slovensku stojíme pred určením druhov sociálneho bývania. Na rozdiel od vyspelých štátov západnej Európy bude táto štruktúra bohatšia o "prechodné" druhy, vyvolané transformáciou spoločnosti.

A. Trvalé bývanie (minimálne byty a úsporné domy):

1. rodiny v produktívnom veku,
2. rodiny v postproduktívnom veku.

B. Prechodné bývanie (náhradné byty), dočasné ubytovanie:

1. rodiny sociálne prispôsobivé s prechodným stavom odkázanosti,
2. rodiny sociálne neprispôsobivé a dlhodobo odkázané.

Do kategórie B podskupiny 1 patria napríklad aj ľudia vracajúci sa z výkonu trestu, prichádzajúci z detských domovov, slobodné matky bez charakteristického rodinného života. Sem patria aj ľudia, ktorí musia prechodne využiť takéto ubytovacie zariadenie z dôvodov neplatenia nájomného; pre túto sociálnu skupinu je charakteristické bývanie usporiadanou rodinnou formou.

Do kategórie B podskupiny 2 patria napríklad azylové domy, nocľahárne, prístrešia, ale aj bývanie v ústavoch sociálnej starostlivosti i so špeciálnymi požiadavkami. Sociálnu pomoc štátu v skupine A predstavujú pôžičky, v skupine B ponuka nájmu. Sociálnu diferenciaciu občana tvoria: (1) – rodina, (2) – čas, (3) – prispôsobivosť. Štruktúru štandardu sociálneho bývania tvorí rozpätie od optima k minimu.

Rozhodujúcim sociálnym princípom je mobilnosť a flexibilita bývania. Znamená to jednak sťahovanie sa alebo rozširovanie svojho bytu, jednak princíp vytvorenia podmienok na prechod zo sociálneho bývania do individuálneho štandardu bez odkázanosti na štát. V sociálnej politike štátu je osobitne naliehavou témou bývanie mladých rodín, starších občanov s opatrovateľskou službou, ako aj telesne postihnutých občanov. Zvláštnu skupinu naliehavosti predstavuje bývanie Rómov.

Sociálne bývanie a životné prostredie

Po rokoch sociálnej rovnosti je na stoloch architektov úloha vytvoriť novú typológiu bývania, bývanie "na sociálnu mieru". Je to odraz nových spoločenských pod-

mienok, keď sa stalo mnoho rodín odkázaných na pomoc štátu. Architektúra je dnes, rovnako ako v minulosti, povolaná zúčastniť sa na riešení sociálnych otázok života ľudí, je zodpovedná hľadať nové "rozmery" bývania. Právom sa od nej očakáva vytvorenie podmienok na dôstojný život človeka v jeho byte. Zodpovednosť architektúry sa spája so stanovením nového štandardu minimálneho bytu, čo znamená určením podmienok jeho "obývateľnosti". Bytová otázka sa znova dostáva na scénu aj v súvislosti so životným prostredím. Kvalitu životného prostredia budeme merať aj kvalitou bývania človeka, vyjadrenou kvalitou domov a vybavenia domácností. Stojíme pred úlohou zabezpečiť humánny štandard obývateľnosti pre všetkých občanov našej republiky. Architektúra pre všetkých, to je sociálna zodpovednosť architektúry. Byť pri riešení tejto úlohy znamená byť aj na scéne tvorby životného prostredia.

Tvár našej krajiny značne poznamenala sídlisková výstavba. Dnes, keď stojíme pred rozhodnutiami o výstavbe sociálnych bytov, zabráňme jej negatívnym dôsledkom na životné prostredie. "Biela kniha" Európskej únie o architektúre zdôrazňuje, aby daňová a stavebná regulácia nediskriminovala rekonštrukcie oproti novej výstavbe. Slovensko má veľa nevyužitého bytového fondu. Sociálne bývanie sa nesmie stať zámienkou na ďalšiu devastáciu životného prostredia.

Michal Šaraffín

Literatúra

- Aktualizácia ČSN 734301 "Obytné budovy" – analýza, 1993. STU Praha.
- Bytová výstavba v Európe, 1961. SNTL Praha.
- Honzík, K., 1961: Tvorba životného prostredia. Bratislava.
- Jech, F., 1946: Rodinný dom v kooperatívni stavbě. Praha, Knihovna architektury ČSR.
- Klaučo, S., 1977: Architektúra a súčasnosť. Bratislava.
- Smernica pre navrhovanie sociálnych bytov vo väzbe na konverziu panelární, 1992. Ministerstvo dopravy, spojov a verejných prác SR. STAPRING, a. s.
- Šaraffín, M., 1996: Bývanie neprispôsobivých skupín občanov. Ministerstvo výstavby a verejných prác SR.

"Není jen žebrota podomní, je i žebrota mravní. Já vždy chtěl, aby každý byl sám sobě pánem. To platí politicky, sociálně i mravně. Být si pánem – to zahrnuje svobodu i kázeň."

Karel Čapek: Hovory s TGM